

Знання про сутність сучасних держав озброюють державних службовців, юристів розумінням справжньої соціальної ролі їх професійної діяльності в суспільному житті, відчутно впливають на ставлення людини до держави — до її політики, діяльності, до її різноманітних органів, службових і посадових осіб.

Викладені тут положення дають змогу зрозуміти, якою саме має бути держава, що прагне стати правовою і демократичною; на що можна сподіватися, розраховувати людині, яка у такій державі проживає. Отже, ці положення можна використовувати як концептуальні критерії для оцінки того, якою мірою діяльність держави відповідає її деклараціям, проголошеним цілям і намірам, для визначення повноти й ефективності виконання нею основних функцій.

1. Майбутня держава соціально-демократичного типу: сутність і передумови

У першій половині ХХ ст. в багатьох країнах світу розпочався поступовий, здійснюваний різними шляхами, засобами і темпами перехід від традиційно буржуазного суспільства (суспільства спочатку «вільного», а потім монополістичного капіталізму) до громадянського суспільства соціальної демократії — суспільства трудівників-власників. Саме останньому має відповідати правова держава, котра водночас не може не бути державою соціальної демократії.

Громадянське суспільство — це спільність вільних, рівноправних людей та їхніх об'єднань, яким держава забезпечує юридичні можливості бути власником, а також брати активну участь у політичному житті.

Основні ознаки громадянського суспільства:

- людина, її інтереси, права, свободи є головною його цінністю;
- рівноправність і захищеність усіх форм власності, насамперед приватної (в її групових та індивідуальних різновидах);
- економічна свобода громадян та їхніх об'єднань, інших суб'єктів виробничих відносин у виборі форм і здійсненні підприємницької діяльності;
- свобода і добровільність праці на основі вільного вибору форм та видів трудової діяльності;
- надійна та ефективна система соціального захисту кожної людини;
- ідеологічна і політична свобода, наявність демократичних інститутів та механізмів, які забезпечують кожній людині можливість впливати на формування і здійснення державної політики.

Реальне здійснення основних прав кожною людиною можливе лише у такому суспільстві, **де** ліквідовано її відчуження від засобів виробництва і результатів особистої праці, а також її відчуження від політичної, насамперед державної, влади.

Таке суспільство може утворитися за умов, коли:

- **по-перше**, саме трудівники є власниками (чи то колективними, чи індивідуальними) засобів виробництва і результатів своєї праці;

- **по-друге**, такі трудівники-власники становлять більшість дорослого населення країни, дорослих громадян держави;

- **по-третє**, політична система суспільства (зокрема, порядок виборів до представницьких органів держави та органів місцевого самоврядування) забезпечує вільне і адекватне волевиявлення дорослих громадян;

- **по-четверте**, такому волевиявленню населення належить керівне, вирішальне значення в суспільному житті (через забезпечення панування законів держави, через їх найвищу юридичну силу);

- **по-п'яте**, безумовною змістовною межею волевиявлення більшості населення є основні права людини: непорушність, незаперечність, недоторканність цих прав має бути абсолютною. Основні права людини — це той універсальний кордон, який не може перетнути будь-яка більшість.

Сучасні тенденції соціального розвитку дозволяють, як видається, прогнозувати поступове утворення такого суспільства, де всі трудівники будуть власниками чи співвласниками (у тій або іншій формі) засобів та результатів праці. Таким чином, громадянське суспільство соціальної демократії — це, як би там не було, післябуржуазне (постбуржуазне) суспільство (якщо мати на увазі капіталізм XVIII — початку XX ст.). А держава у такому суспільстві має бути за своєю сутністю державою трудівників-власників.

Є певні підстави для того, щоб відобразити таку державу окремим, спеціальним поняттям під умовною назвою «держава соціальної демократії». Можна запропонувати наступне визначення цього поняття: **держава соціальної демократії** — це організація політичної влади трудівників-власників

(що складають більшість суспільства), яка реаль-но забезпечує максимальне здійснення і захист ос-новних прав людини, прав нації та народу на за-гальнолюдських засадах свободи, справедливості й солідарності.

Викладене свідчить про соціально-змістовну єд-ність правової держави і держави соціальної демо-кратії. Власне, це той самий феномен, котрий роз-глядається у дещо різних аспектах.

Належність даної держави до певного типу виз-начатиметься, як і в інших випадках викладеної соціально-сутнісної типології держав, якісною своєрідністю (своєрідним різновидом) виробничих відносин. Йдеться про комбінацію таких форм власності на засоби виробництва, як приватна (гру-пова й індивідуальна) і суспільна (державна та ко-мунальна, муніципальна). Хоча їм усім забезпечу-ватимуться формально рівні умови співіснування, проте переважна частина засобів виробництва пе-ребуватиме саме у приватній власності. При цьому трудівники — абсолютна більшість населення країни — матимуть можливість так чи інакше розпоряджатися використовуваними засобами ви-робництва і результатами своєї праці, здійснюваної на базі цих засобів. Таким чином, у соціальній структурі суспільства вперше кількісно переважа-тиме клас трудівників-власників.

Такого варіанта організації економічного життя суспільства, такої структури виробничих відносин в історії людства ще ніколи не існувало. Отже, це буде історично новий різновид (тип) економічного підґрунтя суспільства, котрий і становитиме об'єк-тивну основу його якісно нового найчисленнішого соціального утворення (трудівників-власників) і відповідного типу держави — держави соціальної демократії.

2. Поняття і види держав соціально-демократичної орієнтації

Якісно новому станові всесвітньо-історичного розвитку людства — його переходу до громадянського правового суспільства соціальної демократії — відповідає у політико-юридичній сфері і зорієнтований на соціальну демократію перехідний тип держави.

Держава соціально-демократичної орієнтації — це організація політичної влади більшості населення у суспільстві з різноманітними формами приватної та суспільної власності на засоби виробництва, яка постійно поліпшує умови для здійснення основних прав людини, прав нації та народу на загальнолюдських засадах свободи, справедливості й солідарності.

Соціально-демократичне спрямування такої держави знаходить прояв у тому, що вона:

- створює для всіх громадян формально рівні можливості участі у приватизації значної частини засобів виробництва та іншого майна, активно стимулює цей процес;
- послаблює відчуження людини від управління суспільством, надаючи їй можливості впливати на вироблення і здійснення державної політики шляхом участі у загальних виборах, референдумах, діяльності різноманітних політичних партій та інших громадських об'єднань тощо;
- не тільки зберігає права і свободи, які були раніше здобуті у політичній боротьбі, але й розширює їх;
- є прямим учасником, «співорганізатором» суспільного виробництва як власник вагомій частини сучасних виробничих засобів;
- бере пряму участь у розподілі матеріальних благ через систему соціальних допомог, виплат, пенсій, прагнучи забезпечити мінімально необхідний рівень життя значної

частини громадян;

- розширює сферу виконання важливих загальносоціальних функцій, що здійснюються в інтересах усього суспільства і питома вага яких в усій державній діяльності помітно зростає;

- користується підтримкою більшої частини населення країни;

- проводить мирлюбну зовнішню політику, бере все ширшу участь у розв'язанні глобальних, тобто загальнолюдських, проблем — екологічних, енергетичних тощо.

У сучасних умовах можна виділити **два основні різновиди держав такого перехідного типу:**

а) держави, які існують у промислово розвинених країнах соціально орієнтованого, «соціалізованого» капіталізму;

б) держави, які існують у країнах, що переходять від авторитарно-бюрократичного ладу псевдо-соціалізму до громадянського суспільства і перетворюються з організації тоталітаризованої влади колишньої партійно-управлінської верхівки на організацію влади більшості населення (зокрема, колишні радянські республіки та історично аналогічні їм держави).

3. Внутрішні завдання і функції держав соціально-демократичної орієнтації

У гуманітарній сфері:

Завдання:

- забезпечити кожній людині належні умови життя на засадах свободи, справедливості і солідарності.

Функції:

- гуманітарна (забезпечення, охорона і захист основних прав людини);

- екологічна (охорона природного середовища);

- соціальна (охорона і відновлення **здоров'я** соціальне забезпечення та ін.);

- культурно-виховна (освіта, виховання, розвиток культури тощо).

В економічній сфері:

Завдання:

- сприяти формуванню соціально орієнтованої ефективної ринкової економіки.

Функції:

- господарсько-стимулююча (створення **умов** для розвитку виробництва на основі рівноправного визнання й захисту різних форм власності на засоби виробництва);

- господарсько-організаторська (програмування та організація виробництва на державних підприємствах, розпорядження об'єктами державної власності);

- науково-організаторська (організація і стимулювання наукових досліджень).

У політичній сфері:

Завдання:

- створювати умови для формування і діяльності органів державної влади на засадах демократії, тобто відповідно до безперешкодного волевиявлення більшості народу в

умовах вільної діяльності різноманітних громадських об'єднань.

Функції:

- створення демократичних умов, інститутів для вільного виявлення і врахування інтересів різних соціальних груп, зокрема для діяльності різноманітних політичних партій та інших громадських об'єднань (демократизаторська функція);

- забезпечення умов для збереження і розвитку національної самобутності корінної та всіх інших націй, що проживають на території держави (національно-забезпечувальна функція);

- охорона і захист державно-конституційного ладу, законності та правопорядку (охоронна функція).

4. Зовнішні функції держав соціально-демократичної орієнтації

У гуманітарній сфері:

- участь у міжнародному забезпеченні і захисті прав людини: допомога населенню інших країн (у разі стихійного лиха, кризових ситуацій тощо);

- участь у захисті природного середовища (екологічна функція);

- участь у міжнародному культурному співробітництві.

В економічній сфері:

- участь у створенні світової економічної системи на основі міжнародного розподілу та інтеграції виробництва і праці;
- участь у розв'язанні глобальних господарських та наукових проблем (енергетичної, використання світового океану, досліджень і освоєння космосу тощо).

У політичній сфері:

- організація, підтримка і розвиток міждержавних договірних відносин на основі загальноєвропейських принципів міжнародного права;
- оборона своєї країни від зовнішнього нападу, анексії;
- участь у забезпеченні ненасильницького миру в усіх регіонах планети;
- участь у боротьбі з порушеннями міжнародного правопорядку (у тому числі із використанням військових засобів).

Схожість, аналогічність або збіг основних функцій багатьох (не всіх!) існуючих сьогодні держав свідчить про зближення їх соціальної сутності і про втілення нового політичного мислення у сучасні міжнародні відносини, про посилення взаємозалежності і взаємозв'язку всіх країн, про об'єктивно зумовлену поступову консолідацію зусиль більшості народів світу у розв'язанні надто серйозних глобальних проблем. Отже, людство, крок за кроком здійснює поворот до цивілізації нового типу.

